

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ԲԱՆԱԼԻ ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

ԿԱՆՈՆԱԽՈՐ ՀՈՎԵՐ.

ամաքէն փչած հովը ինչո՞ւ համար զով կուգայ նաւորդներուն՝ երբոր մեծ ծովու մէջ են.

— Վասն զի արեւուն մանեկն ետեւ ցամաքին երեսը աւելի շուտ կպաղի քան թէ ծովուն երեսը. ուստի գիշերը ցամաքային հովը աւելի զով կլինի քան թէ ծովայինը:

Ինչո՞ւ համար ցամաքային օդը այնչափ առողջարար չէ որչափ ծովայինը.

— Վասն զի ցամաքային օդը լեցուն է երկրիս երեսը փտտած նիւթերուն գէշ ու վնասակար արտաշնչութիւններովը:

Ասով ալ կիմացուի թէ արեւուն մանեկն

ետեւ ծովեզերքը պտրտիլը այնչափ առողջարար չէ՝ որչափ կէսօրուանէ առաջ պտրտիլը:

Ինչէն է որ ամառը շատ անգամ՝ արեւը ելնելու ատեն բարակ հով մը կիջէ.

— Վասն զի արեւը ծագելու ժամանակը երկրիս ճառագայթելուն գէմ կեկնէ իւր տաքութեամբը եւ գետնին երեսը կտաքցնէ:

Այն տաքութենէն ինչ կերպով հով կը պատճառի.

— Երկրիս աւելի մօտ եղած օդը՝ տաքած գետնին դպչելով շուտ մը կտաքնայ՝ վեր կեկնէ՝ եւ պաղ օդի շարքեր վար կիջնան որ պարպուած տեղը բռնեն եւ զուգակշռու.

թիւնը պահուի. այն է առաւօտեան հով ելնելը:

Ամառը արեւուն մտնելէն ետեւ ինչո՞ւ համար բարակ հով մը կ'ելնէ.

— Վասն զի արեւուն մտած ատենը երկիրս ճառագայթելով իւր ջերմութիւնը կը կորսնցնէ, եւ օդը շուտ շուտ կ'սառչի. անկից առաջ եկած խոտցմանէն օդոյն մէջ շարժմունք մը կ'ստացան, որ երեկոյեան հով կըսուի:

Ինչէն է որ շատ անգամ հարաւային հովերով անձրեւ կուգայ.

— Վասն զի հարաւային հովերը Ափրիկէի տաք աւազներէն կտաքնան ու Միջերկրական ծովուն վրայէն անցած ատեննին խոնաւութեամբ կ'եցունին. ուստի մեր ցուրտ երկիրներն որ հասնին՝ չեն կրնար իրենց շոգիները պահել, եւ անոնց մէկ մասը անձրեւ կ'լինի ու վար կ'թափի:

Ինչէն է որ հիւսիսային արեւելեան հովերով խիստ քիչ անգամ անձրեւ կուգայ.

— Վասն զի անոնք մեր կլիմայէն աւելի ցուրտ երկիրներէ կուգան, ուստի կրնան աւելի գոլորշիք ծծել մեր երկիրները հասած ատեննին. անոր համար է որ հիւսիսային արեւելեան հովերը օդը կ'չորցնեն, ամպերը կ'փարատեն եւ շատ շոգիացումն կը պատճառեն:

Ինչէն է որ հովերը երբեմն անձրեւ կը բերեն, երբեմն ալ օդը կը անան.

— Թէ որ հովը ամպերէն աւելի սառն է, անոնց գոլորշիքը անձրեւի կ'դարձնէ. իսկ թէ որ աւելի տաք է, ամպերը կ'ցրուէ ու կ'հալածէ:

Ինչպէս կ'լինի որ երբեմն յանկարծ աղէկ օդ եղած ատեն երկինքը կ'ամպոտի.

— Վասն զի օդոյն տաքութեան աստիճանը յանկարծակի փոփոխելով՝ օդոյն մէջի ջրային գոլորշիները կ'խտանան ու ամպ կ'դառնան:

Ինչէն է որ երբեմն ամպերը յանկարծակի աներեւոյթ կ'լինին.

— Վասն զի ամպերուն վրայ չոր հով մը փչելով, անոնց խոնաւութիւնը կ'ծծէ եւ աներեւոյթ շոգիի ձեւով կ'ցրուէ զանոնք:

Մարտի հովերը ինչո՞ւ համար չոր են.

— Վասն զի ընդհանրապէս արեւելքէն ու հիւսիսային արեւելքէն կ'փչեն. ըսել է թէ եւրոպայի ցամաքին ու հիւսիսային ծովուն պաղ ջրերուն վրայէն կանցնին:

Մարտի հովերը ինչ օգուտներ կ'ընեն մեզի.

— Գետինը կ'ցամքեցնեն՝ փետրուարի մէջ դիզուած ջրերը ծծելով. պինդ հողերուն գուղձերը կ'փշրեն, եւ գետինը այնպէս կ'կակըղցնեն որ մէջը ցանուած հունտերը կ'արեւան գիւրաւ ծլիլ:

Ինչ կնշանակէ այն առակն որ կըսէ թէ

«Մարտն կուգայ առիւծի պէս,

Կեղծ կերթայ գառնուկի պէս».

— Այն ամսոյն առաջին մասին մէջ ընդհանրապէս սաստիկ հովեր կ'փչեն՝ որ գետինը ցամքեցնելու հարկաւոր են. բայց վերջի օրերը այն ցնդած ջուրը նորէն վար կ'ընին ըստերէր անձրեւ դարձած, եւ հովերուն սաստկութիւնը կանուշցնէ:

Ինչէն ելած է հին առակն որ կըսէ թէ

«Մարտ ամիսն որ պարզ երթայ՝

Գեղջիկն դուստրը հարս կերթայ».

— Վասն զի երբոր մարտ ամիսը պարզ ու չոր լինի, երկրագործութեան օգտակար է. իսկ շատ անձրեւ որ գայ՝ հունտերը կ'փլուտեցնէ:

Ինչէն է միւս առակն որ կըսէ,

«Մարտ ամիս փոշոտ, ապրիլն անձրեւոտ,

«Մայիս գեղեցիկ, զըւարթ եւ հովոտ,

«Առատ գուշակն արմըտիք արօտ».

— Վասն զի մարտ ամսոյն մէջ եղած չորութիւնը չթողուր որ հունտերը փճանան. — ապրիլի անձրեւներով հունտերը սնունդ կ'առնուն. — մայիսի զուարթարար տաքութեամբ ծիւերն ու բողբոջները կ'ուռճանան:

Ինչո՞ւ համար առակ եղած է թէ՛

«Բոյսը յապրիլի ծիւ ածին»,

«Գընաց տարին պրտղածին».

— Վասն զի գարունն որ շատ տաք ընէ, բոյսերը շուտ կծրլին. եւ որովհետեւ շատ անգամ գիշերները սառույց կլինի, նորաբողբոջ ծիւերը կղարնուին, ծաղկները կայրին, ու այն տարին շատ պտուղ չլինի:

Ինչո՞ւ համար առակ եղած է թէ՛

«Ապրիլն եղեւ ցըրտային»,

«Առատ է հացն ու գինին».

— Վասն զի գարնան ցրտութեամբը բոյսերուն աճումը ուշանալով, գիշերներն եղած սառույցը վնաս չըներ անոնց:

Ա.Լ.Ի.Ք.

Ի՞նչ է մակընթացութիւնն ու տեղատուութիւնը.

— Ովկիանոսի ջրերուն օրը երկու անգամ բարձրանալն ու ցածնալն է:

Ամէն օր ծովը նախընթաց օրէն քառասուն ինը վայրկեան ուշ կբարձրանայ: Օրուան առաջին վեց ժամերուն մէջ ծովը կբարձրանայ, ու ետքը ցածնալ կսկսի:

Ինչէ՞ն է որ մակընթացութիւնը օրէ օր ետ կմնայ.

— Վասն զի քանի որ երկիրս կդառնայ՝ լուսինն ալ իւր տեղը կփոխէ, եւ քսանըջորս ժամ ու քառասուն ինը վայրկեան պէտք է որ նոյն առաջին տեղը հասնի:

Մէկ լուսնական ամսէն ետեւ մակընթացութիւնն ալ նախընթաց ամսոյն տառնին կդառնայ:

Մակընթացութիւնները երբ սաստիկ կըլինին եւ երբ տկար.

— Ամենէն բարձր մակընթացութիւնները կլինին լուսնի լրման եւ ծննդեան օրերը. իսկ ցած մակընթացութիւնները քառորդներուն կհանգիւպին:

Ինչէ՞ն է որ մակընթացութիւնները լուսնի լրման ու ծննդեան ժամանակները սաստիկ կլինին.

— Վասն զի այն օրերը արեգական ու լուսնի ձգողութիւնը երկուքը մէկէն ազդեցութիւն կընեն ծովու ջրերուն վրայ:

Ինչէ՞ն է որ մակընթացութիւնը տկար կըլինի լուսնի քառորդներուն տառնը.

— Վասն զի այն տառն արեգական ձգողութիւնը լուսնի ձգողութեան ներհակ կլինի:

Տարւոյն օր միջոցին մակընթացութիւնը սաստիկ կլինի.

— Գարնանային հասարակածէն առաջ, ու աշնանային հասարակածէն ետքը. վասն զի այն տառնները արեգակն ու լուսինը աւելի շիտակ կերպով նոյն մակարդակին վրայ են:

Ալիքներն ի՞նչպէ՞ս կձեւանան.

— Հովը անհաւասար կերպով կկոխէ ծովուն երեսին վրայ, անոր մէկ մասը միւսներէն աւելի կցածցընէ, եւ մէկալ մասերը կբարձրանան ու նորէն կցածնան. որով ալիք կձեւանայ:

Ալիքներուն շարժմունքը միշտ ուղղահայեաց է, այսինքն վեր վար ելնել ու իջնալ մի է. առաջ կամ ետեւ չեն երթար:

Թէ որ ալիքները միշտ նոյն տեղն են, ինչէ՞ն է որ առաջ երթալու ու ետ քաշուելու պէս կերեւին.

— Այն աչքի խաբէութիւն է: Խցահան մը որ դարձընես, կարծես թէ պտուտակը կբալէ ու առաջ կերթայ. ալիքներուն շարժմունքն ալ անոր կնմանի:

Ալեաց խորտակումն ի՞նչ է.

— Ալեաց ժայռերու եւ կամ աւազուտների ու զարնուելով ջարդուելն է, որով ալիքներուն սովորական ձեւն ալ կաւրուի:

Ալեաց փրփրալուն պատճառն ի՞նչ է.

— Հովն է, որ ալիքներուն վրայի կտորը կուռեցընէ՝ կցրուէ ու դէպի ամէն կողմը կըցնդէ: